

อัตลักษณ์ชุมชนกับการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อพื้นที่สาธารณะ
ทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนแก่งเลิงจาน จังหวัดมหาสารคาม
Community Identity in Tourism Route Design for Cultural Public
Spaces : A Case Study of Kaeng Loeng Chan, Maha Sarakham
Article Type: Research Article

เมธี ปริยการนนท์¹ อิสเรศ สุขเสณี² มงคล คาร์น³ และ มยุรี นาสา คาร์น^{4*}

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ และ ²⁻⁴อาจารย์

¹คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44150

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44150

³คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี 12110

⁴คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44000

Methee Piriyakarnnon¹ Isares Sooksenee² Mongkol Khan³
and Mayuree Nasa Khan^{4*}

¹ Assistant Professor and ²⁻⁴ Lecturer

¹ Faculty of Architecture Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University,
Maha Sarakham, 44150, Thailand

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University,
Maha Sarakham, 44150, Thailand

³ Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi,
Pathum Thani, 12110, Thailand

⁴ Faculty of Tourism and Hotel Management, Mahasarakham University,
Maha Sarakham, 44000, Thailand

*Email: mayuree.n@msu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน
แก่งเลิงจาน โดยการบูรณาการการทำงานแบบองค์รวมร่วมกันในการพัฒนาเครื่องมือการท่องเที่ยว กระบวนการศึกษา
ใช้การสำรวจภาคสนาม การสังเกต และการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า
ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชน
และผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงเชิงบวกคือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตั้งแต่
กระบวนการวางแผน การจัดกิจกรรมที่สะท้อนคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชน ไปจนถึงการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ
ให้รองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดเป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมของชุมชนแก่งเลิงจานอย่างเป็น

รูปธรรม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นภาคีสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา ทั้งในด้านการสนับสนุนและบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชน จนนำไปสู่การจัดกิจกรรม “เกาะลอย Fun Fest” ซึ่งเป็นกิจกรรมนำร่องและต้นแบบของความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ภายใต้กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การบรรจุแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ในแผนพัฒนาประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความต่อเนื่องและประสิทธิภาพในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชนในระยะยาว

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ชุมชน; การท่องเที่ยววิถีชุมชน; การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว; พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม; พื้นที่สาธารณะ

Abstract

This study aims to examine the promotion of community-based tourism that aligns with the identity of the Kaeng Loeng Chan community through a holistic and integrated collaborative approach to developing a community tourism guide. Field surveys, observation, and interviews were employed as the main data collection methods. The findings indicate that the community possesses diverse tourism resources, including public spaces, historical areas, cultural assets, local ways of life, and local products, all of which serve as key foundations for community-based tourism development. A critical factor contributing to positive change is the active participation of multiple stakeholders, including public agencies, the private sector, and local residents, throughout the planning process. This collaboration encompasses the organization of activities that reflect community values and identity, as well as the development of public spaces to support cultural functions, resulting in the tangible emergence of cultural public spaces within the Kaeng Loeng Chan community. The local administrative organization plays a pivotal role as a key driving force by supporting and integrating community-based initiatives toward sustainable tourism development. This collaboration led to the implementation of the “Koh Loy Fun Fest” as a pilot activity and a model of multi-sectoral cooperation under the sustainable development framework. Furthermore, the integration of sustainable tourism development strategies into the annual development plans of the local administrative organization contributes significantly to the long-term continuity and effective conservation of community identity.

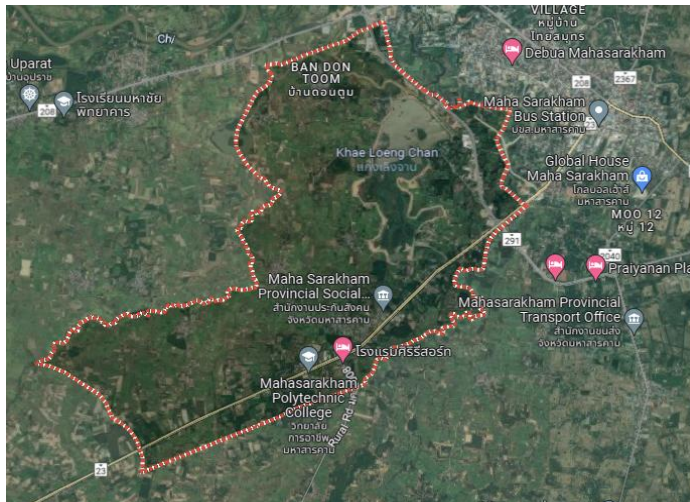
Keywords: local identity; community-based tourism; tourism route design; cultural public space; public space

Received: October 22, 2025; **Revised:** December 29, 2025; **Accepted:** January 5, 2026

1. บทนำ

การท่องเที่ยววิถีชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีศักยภาพในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานจากอัตลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว แต่ยังช่วยอนุรักษ์และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น (Okazaki, 2008; Richards, 2018) อย่างไรก็ตาม ชุมชนจำนวนมากในประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ การขาดการรู้จักในวงกว้าง การขาดเครื่องมือส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ การขาดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน และการขาดการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ชุมชนที่มีศักยภาพ ไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ ซึ่งชุมชนแก่งเลิงจาน จังหวัดมหาสารคาม ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนที่เผชิญกับปัญหาดังกล่าว แม้ว่าจะมีศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หากแต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาและจัดทำรูปแบบประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติ

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการบูรณาการอัตลักษณ์ชุมชนในการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว โดยใช้ชุมชนแก่งเลิงจานเป็นกรณีศึกษา ซึ่งครอบคลุม 17 ชุมชนในพื้นที่ตำบลแก่งเลิงจาน (องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจาน, 2024) (ดังแสดงในภาพที่ 1) การศึกษานี้ มุ่งเน้นการสำรวจและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมกายภาพ วัฒนธรรม และสังคมของชุมชน รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ พื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่ประเพณีและวัฒนธรรม ร้านอาหารชุมชน พื้นที่ทางธรรมชาติ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ผลที่คาดว่าจะได้จากการศึกษานี้ คือ การพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยววิถีชุมชนที่นำเสนออัตลักษณ์ชุมชนผ่านเส้นทางท่องเที่ยวที่ออกแบบเป็นระบบ พร้อมทั้งสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาการไม่เป็นที่รู้จักของชุมชน การศึกษานี้คาดว่าจะส่งผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ การเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ชุมชน การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สมาชิกชุมชนในวงกว้าง และการสนับสนุนให้หน่วยงานท้องถิ่นสามารถพัฒนาโยบายและแผนงานการพัฒนาพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการสร้างแรงจูงใจในการบำรุงรักษาพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาตำบลแก่งเลิงจานให้เป็นต้นแบบการท่องเที่ยววิถีชุมชนสำหรับชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่สาธารณะของชุมชนไปสู่พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมที่ตอบรับกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนต่อไป

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษาตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
 ที่มา: Google Maps (2024)

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมกายภาพ วัฒนธรรม สังคมในพื้นที่ตำบลแก่งเลิงจาน ครอบคลุมเนื้อหา ความสำคัญด้านต่างๆของชุมชน และสืบค้นอัตลักษณ์ของชุมชน พื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่ทางด้านประเพณีและ วัฒนธรรม ร้านอาหารชุมชน พื้นที่ทางธรรมชาติ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- 2) เพื่อวิเคราะห์ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว และพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน ผ่านคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน

3. บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้องค์ความรู้ความเชี่ยวชาญร่วมกับประสบการณ์ในการดำเนินการ ซึ่งเป็นกระบวนการ ที่สำคัญคือ การบูรณาการการทำงานแบบองค์รวม (Participatory Holistic Approach) (อัญญา ปลดเปลื้องและ คณะ, 2012; Hamami & Nuryana, 2022; Lawrence, Lawrence, & Lawrence, 2023; Sauvé & Godmaire, 2004) โดยเป็นการนำกระบวนการวิธีคิดแบบองค์รวม (Holistic Thinking) ซึ่งเป็นวิธีการมองเชิงภาพรวมร่วมกัน ของชุมชนและคณะทำงาน โดยเป็นการสร้างความรู้จากความเชี่ยวชาญของชุมชน เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ ร่วมกันในการนำไปสู่เป้าหมาย วิเคราะห์ปัญหา หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตระหนักถึงองค์ประกอบย่อยที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกันทั้งในแง่องค์ประกอบที่ทำให้เป้าหมายสำเร็จ ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำงาน อย่างบูรณาการ เพื่อเป็นการมองรอบด้าน ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ให้ครบถ้วนมากที่สุด โดยใช้วิธีการ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และสถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิมให้มากที่สุด ซึ่งเป็นหลักการของการพัฒนา และเทคนิคเครื่องมือในการทำงานของการคิดแบบองค์รวมครั้งนี้ คือ (1) การกำหนดปัญหา (สาเหตุ) ให้ชัดเจน (2) การเลือกวิธีแก้ปัญหาด้วยการวิเคราะห์ความเป็นไปได้และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น (3) การพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อ เป้าหมาย (4) การป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (5) สร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน และ (6) ความสามารถ

ในการจัดระบบและการบริหารจัดการ โดยผลการดำเนินการก่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างคุณค่าต่อสังคมและชุมชนโดยตรง

แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นแนวทางสำคัญที่มุ่งให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการพัฒนา เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ตามแนวคิดของ Arnstein (1969) การมีส่วนร่วมมีหลายระดับตั้งแต่การให้ข้อมูล ไปจนถึงการควบคุมโดยประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งระดับที่สูงกว่าจะส่งผลให้ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ของ Goodwin และ Santilli (2009) เน้นให้ชุมชนเป็นเจ้าของและจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมตกอยู่กับคนในพื้นที่โดยตรงและยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบมีส่วนร่วม (Pretty, 1995) และแนวทางการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน (Chambers, 1994) ต่างยืนยันว่า การพัฒนาที่ดีต้องเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาไปจนถึงการติดตามผล ส่วนแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขององค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO & UNEP, 2005) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรคำนึงถึงความสมดุลของมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดนี้สะท้อนว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวที่มั่นคง ยั่งยืน และสร้างประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนในระยะยาวต่อไป ทั้งนี้การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism Route Design) เป็นเป้าหมายหลักของการศึกษานี้ ซึ่งเป็นกระบวนการวางแผนและจัดระบบพื้นที่ท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมายทั้งต่อผู้มาเยือนและคนในชุมชนเอง (Murphy, 1985; Richards & Hall, 2000) การออกแบบเส้นทางลักษณะนี้จึงเป็นการเชื่อมโยง “แหล่งท่องเที่ยว” “กิจกรรม” และ “เรื่องราวของชุมชน” เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน สร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และเพิ่มคุณค่าทางสังคม โดยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ (UNWTO, 2018) โดยองค์ประกอบสำคัญของการออกแบบเส้นทาง ได้แก่ (1) การสำรวจและวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ (Site Survey & Resource Analysis) เพื่อระบุแหล่งท่องเที่ยว จุดเชื่อมโยง และโครงสร้างพื้นฐาน (2) การกำหนดเรื่องราวหลัก (Storyline) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น วิถีชีวิต ภูมิปัญญาหรือมรดกทางวัฒนธรรม (3) การออกแบบเส้นทาง (Route Mapping) ที่เชื่อมโยงกิจกรรมท่องเที่ยวให้มีลำดับและระยะเวลาเหมาะสม และ (4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการออกแบบ เพื่อสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของและความยั่งยืนของโครงการต่อไป

แนวทางการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว (Tourism Route Mapping) เป็นกระบวนการวางแผนและจัดระบบการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทาง สร้างประสบการณ์ที่หลากหลาย และเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ (Inskip, 1991) การออกแบบเส้นทางที่ดีควรคำนึงถึงการเข้าถึง (Accessibility) ความปลอดภัย ระยะทาง เวลา และความเหมาะสมกับบริบทด้านกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ (ปรานอม ต้นสุขานันท์ และ มนสิชา เพชรานนท์, 2550) นอกจากนี้ การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว

ยังควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การกระจายรายได้และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Ashley & Roe, 2002; วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และ ปิยะพร ธรรมชาติ, 2016) เส้นทางท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการนำทาง แต่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ชุมชน (Community Identity) (Graham, 1985) คือ ภาพสะท้อนของความเป็นตัวตนร่วมกันของคนในพื้นที่ ที่เกิดจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วม อัตลักษณ์ในปัจจุบันแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) ซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น ลักษณะภายนอกหรือพฤติกรรมเฉพาะบุคคล และ อัตลักษณ์กลุ่ม (Collective Identity) ซึ่งเป็นนามธรรม เช่น ค่านิยม ประเพณี หรือวัฒนธรรมที่ชุมชนยึดถือร่วมกัน โดยชุมชนขนาดเล็กมักมีอัตลักษณ์กลุ่มที่เด่นชัดมากกว่า Gamham กล่าวว่า ความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity) คือคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ เพราะสะท้อนทั้งสิ่งที่จับต้องได้และสิ่งที่รู้สึกได้ในชุมชน แนวคิดนี้ถูกนำมาใช้ในงานออกแบบเมืองและการพัฒนาชุมชน เพื่อรักษาความเป็นย่าน (Sense of Place) และส่งเสริมความยั่งยืนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่อไป ทั้งนี้จากตัวอย่างงานวิจัยของ ปราณอม ต้นสุขานันท์ และ มนสิชา เพชรานนท์ (2550) ผู้เขียนสามารถนำแนวคิดเรื่อง “การเข้าถึง (Accessibility)” มาอธิบายว่า เป็นปัจจัยหลักของความเป็นพื้นที่สาธารณะ และเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดความอเนกประโยชน์ (Multi-use) ที่เกิดจากการใช้งานของคนหลากหลายกลุ่ม กิจกรรม และช่วงเวลา รวมถึงการศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ซึ่งสามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ควรเชื่อมโยงข้อค้นพบดังกล่าวกับบริบทของประเทศไทย ตามข้อเสนอของ ไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2561) เพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างขององค์ความรู้และความจำเป็นของการศึกษา ที่ส่งผลในประเด็นพื้นที่สาธารณะหรือการพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมในบริบทชุมชนต่อไป

4. วิธีการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน และการจัดทำคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่เล็งงาน โดยมีเครื่องมือและวิธีการศึกษา ดังนี้

- 1) สัมภาษณ์ทางกายภาพ โดยใช้แบบสำรวจภาคสนาม
- 2) การสัมภาษณ์ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ประชาชนชุมชน คนในชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น จำนวน 10-15 คน และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)
- 3) การประชุมประชาชน โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นคนในชุมชนต่าง ๆ จำนวน 50 คน

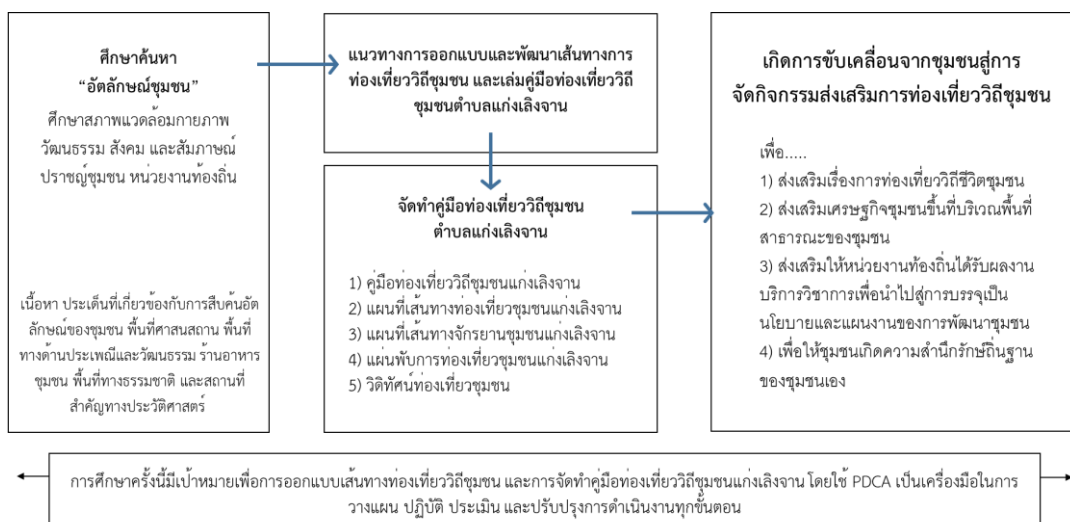
4.1 กระบวนการ และขั้นตอนในการดำเนินงาน

การศึกษานี้ มุ่งเน้นการลงพื้นที่ศึกษาในชุมชนแก่เล็งงาน โดยใช้กระบวนการสำรวจทางกายภาพ และการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อค้นหาของดี ของเด่น และพื้นที่สำคัญของชุมชน มีเป้าหมายในการจัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว แผนที่เส้นทางจักรยาน และสื่อวิดิทัศน์ท่องเที่ยวชุมชน พร้อมทั้งสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน และพัฒนาแนวทางการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน โดยกระบวนการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

- 1) ระยะต้นน้ำ การประชุมชี้แจงโครงการและบูรณาการความรู้ร่วมกันระหว่างทีมผู้ดำเนินงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือ
- 2) ระยะกลางน้ำ การลงพื้นที่สำรวจและสัมภาษณ์คนในชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์แนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน พร้อมจัดทำคู่มือและต้นแบบเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน
- 3) ระยะปลายน้ำ การนำเสนอผลงานและคืนข้อมูลสู่ชุมชน เพื่อร่วมกันปรับปรุงและพัฒนาแนวทางให้เหมาะสมและเกิดการยอมรับของชุมชน

4.2 สรุปกรอบแนวคิดและกระบวนการ PDCA ในการดำเนินการโครงการ

วิธีการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการ PDCA ที่มีการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานต่าง ๆ สามารถประยุกต์ใช้ในโครงการที่ต้องการสร้างระบบการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ โดยใช้ PDCA เป็นเครื่องมือในการวางแผน ปฏิบัติ ประเมิน และปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนสรุปได้ ดังนี้ (1) Plan (การวางแผน) โดยเป็นการประชุมชี้แจงโครงการและนำเสนอแผนการดำเนินงาน เพื่อประสานความร่วมมือการให้ข้อมูลและการทำงานระหว่างหน่วยงานกับทีมผู้ดำเนินการ และชุมชน (2) Do (การปฏิบัติ) เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมกายภาพ วัฒนธรรม สังคม สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อสรุปผลแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน และจัดทำคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก้งเลิงจาน (3) Check (การตรวจสอบ) เป็นขั้นตอนของการประเมินผลการดำเนินงาน คือ นำเสนอแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก้งเลิงจาน และ (4) Act (การปรับปรุง) เป็นการนำผลการประเมิน มาเสนอแนวทางจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้และส่งมอบงานให้กับชุมชนและเยาวชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนจากชุมชนสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน สามารถกรอบแนวคิดในการศึกษา (ดังแสดงในภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

5. ผลการศึกษา

จากการศึกษาโดยผลการศึกษาเนื้อหาเรื่องของสภาพแวดล้อมกายภาพ วัฒนธรรม สังคมในพื้นที่ และอัตลักษณ์ของชุมชน ที่ใช้วิเคราะห์และออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเป็นพื้นที่ท่องเที่ยววิถีชุมชน แก่งเลิงจาน และครอบคลุม ข้อมูลทั่วไปและกระบวนการดำเนินงานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนที่นำไปสู่การส่งมอบผลงานการออกแบบและการพัฒนาพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 สรุปข้อมูลทั่วไปตำบลแก่งเลิงจาน

ตำบลแก่งเลิงจาน สิ่งที่เป็นภาพลักษณ์คือ “อ่างเก็บน้ำแก่งเลิงจาน” พื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ของเมือง ที่มีศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของเมืองมหาสารคาม อีกทั้งยังได้รับการพัฒนาจากรัฐบาลจังหวัดแต่เพียงแห่งเดียวในเขตตำบลแก่งเลิงจาน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมกายภาพ วัฒนธรรม สังคม ในพื้นที่โดยรอบตำบลแก่งเลิงจาน โดยในพื้นที่ชุมชนนั้นมีอัตลักษณ์ของตนเอง ของดีของเด่น และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ที่หลากหลาย ได้แก่ อาชีพให้บริการนวดแผนไทย และการบริการสปาสมุนไพร การจัดจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรแบบปลอดสาร (ตลาดเขียว) พื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ป่าสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากต้นกก ผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพรเพื่อสุขภาพ และผลิตภัณฑ์ข้าวหลาม เป็นต้น (ดังแสดงในภาพที่ 3) รวมถึงในชุมชนยังมีพื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ร้านอาหารชุมชน พื้นที่ทางธรรมชาติที่สวยงาม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชุมชนอยู่มาก หากแต่ยังขาดการสื่อสารสาธารณะ การประชาสัมพันธ์ในประชาชนทั่วไปได้รับทราบ รวมทั้งยังขาดการวางแผนพัฒนาให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งในกิจกรรมภายในชุมชนและกิจกรรมเพื่อรองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์ชุมชน เลือก และข้าวหลาม พื้นที่อบสมุนไพร และผลิตภัณฑ์สมุนไพร (การสำรวจภาคสนาม)

5.2 กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

1) กระบวนการศึกษาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน

การศึกษาพื้นที่ตำบลแก้งเลิงจาน ครอบคลุมเนื้อหาความสำคัญด้านต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลความสำคัญของพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน (Participatory Action Research; PAR) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งยังสามารถให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมได้ทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอน (เมธี พิริยการนนท์ และคณะ, 2018, กิจอุดม เสือเจริญ และคณะ, 2023) เกิดเป็นเครือข่ายของการดำเนินงาน โดยสมาชิกชุมชน และหน่วยงานราชการท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานร่วมกับคณะผู้ศึกษาและนิสิต ซึ่งเป็นกระบวนการการดำเนินการที่สำคัญและเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษา โดยเริ่มจากการวางแผนการสืบค้นอย่างละเอียดจากหน่วยงานท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนร่วมเป็นคณะทำงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสม จากนั้นจึงดำเนินการร่วมกันสืบค้นข้อมูลโดยเครือข่ายทุกภาคส่วนในโครงการ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูล คือ สมาชิกชุมชนในพื้นที่ศึกษา ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยในการการสร้างความภาคภูมิใจของคนชุมชนในการเป็น “ผู้ถ่ายทอดข้อมูล” (Bessière, 1998; ฤกษ์ญา ฉิมพลีวัฒน์ และ นรา พงษ์พานิช, 2025) นอกจากนั้นแล้วยังนำไปสู่การส่งเสริมการอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนต่อไปอีกด้วย (Hall & Page, 2014) โดยกระบวนการนี้ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสามารถนำมาวิเคราะห์และสร้างเรื่องราวที่น่าสนใจ ก่อนนำเสนอในรูปแบบของคู่มือการท่องเที่ยว โดยเน้นที่อัตลักษณ์ชุมชนและความโดดเด่นของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน และนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ มาสรุปผลแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชนต่อไป โดยผลการดำเนินงานพบว่า การให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการวางแผนและดำเนินงาน การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนทุกมิติ ทั้งทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม สามารถสรุปการออกแบบเส้นทางที่น่าสนใจและมีความหลากหลายที่สามารถส่งเสริมเป็นเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชนและนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนอย่างแท้จริงเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (วันทาญจน์ สิมารุทธี และ สุวิชา ศรีถาน, 2012; วิไลวรรณ ทวีศรี, 2017) ทั้งที่เป็นเส้นทางท่องเที่ยวและเส้นทางจักรยาน ที่สร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น

2) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาร่วมกันกับชุมชน

โดยในกระบวนการนี้ มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ศึกษา โดยการทำงานร่วมกับชุมชนให้มากที่สุดเพื่อการค้นหาพื้นที่เป้าหมายเพิ่มเติม โดยจะเน้นการสัมภาษณ์ร่วมกันของสมาชิกชุมชนในการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนหรือผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลสถานะภาพของทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ให้ได้มาก แล้วจึงมาวิเคราะห์สถานะภาพด้านการท่องเที่ยวได้ (Nasa & Hassan, 2016; มยุรี นาสา คาร์น และคณะ, 2021) และนำมาผนวกกับข้อมูลสรุปทางกายภาพที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม (ดังแสดงในภาพที่ 4) เพื่อสรุปผลการศึกษาและสร้างแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชน และจัดทำคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก้งเลิงจาน สร้างต้นแบบของเส้นทางท่องเที่ยววิถีชุมชนต่อไป ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกประเภทกิจกรรมและ

ประเภทเส้นทางที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้ประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวได้ (ประพล จิตคติ และคณะ, 2021; ชื่นกมล ปัญญา และคณะ, 2024)

ภาพที่ 4 ข้อมูลสรุปข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนแก่งเลิงจานจากการสำรวจทางกายภาพ

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ มีการบรรลุวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และบรรลุผลประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ รายละเอียดการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการทำงานร่วมกันและถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ชุมชน และสังคม ผ่านการบริการวิชาการ ได้แก่ คู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน โดยช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ยังเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม ที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านอื่น ๆ ต่อไป ผลลัพธ์นี้ในการดำเนินการเกิดจากการประชุมระดมความคิดเห็น การสำรวจทางกายภาพ การสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อได้ข้อมูลพื้นฐานด้านกายภาพของอาคารและบริเวณโดยรอบ ค้นหาข้อมูลร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อหาข้อดีของเด่น รวมถึงพื้นที่สำคัญ ประกอบไปด้วย พื้นที่ศาสนสถาน พื้นที่ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ร้านอาหารท้องถิ่น พื้นที่ทางธรรมชาติ และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และสรุปผลลัพธ์เป็นคู่มือการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน 4 รายการ ได้แก่ (1) แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจาน (ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) (ดังแสดงในภาพที่ 5) (2) แผนที่เส้นทางจักรยานชุมชนแก่งเลิงจาน (ดังแสดงในภาพที่ 6) (3) แผนที่พบการท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจาน (ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) (ดังแสดงในภาพที่ 7) (4) วิถีทัศน์การท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และ (5) วิถีทัศน์ท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน โดยเส้นทางจักรยาน (ดังแสดงในภาพที่ 8)

โดยขั้นตอนสำคัญในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษานี้คือ ในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม คือ การสร้าง “ต้นแบบ” เส้นทางที่สอดคล้องกับจุดท่องเที่ยวที่น่าสนใจในชุมชน ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านคู่มือการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน ทำให้คนในชุมชนสามารถ “เข้าใจและเรียนรู้” วิถีชีวิตชุมชนของตนเองได้ดี

ยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้วคู่มือดังกล่าว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้าใจในชุมชนให้กับผู้มาเยือนได้อีกทาง รวมทั้งยังส่งเสริมแนวทางการพัฒนาพื้นที่สำหรับหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปในทิศทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย โดยคู่มือที่พัฒนาขึ้นจากโครงการ สามารถนำไปเป็นข้อมูลตั้งต้นในการพัฒนาการสื่อสารประชาสัมพันธ์อื่น ๆ เพื่อสื่อสารกับสาธารณะชนให้เข้าใจถึงอัตลักษณ์ของชุมชนแก่งเลิงจานได้อีกทางหนึ่งด้วย

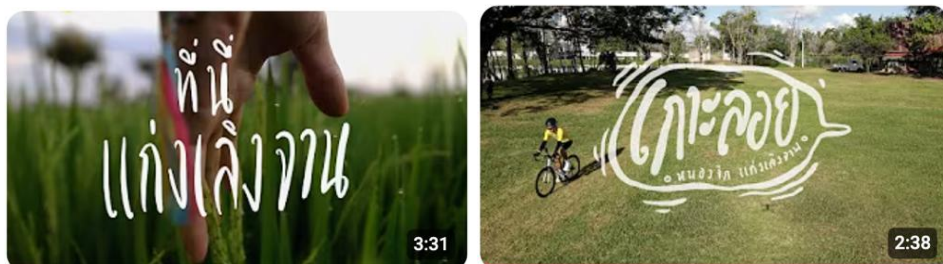
ภาพที่ 5 ตัวอย่างผลงานการออกแบบและพัฒนาแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยว ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 6 ตัวอย่างผลงานการออกแบบและพัฒนาแผนที่เส้นทางจักรยานชุมชนแก่งเลิงจาน

ภาพที่ 7 ตัวอย่างผลงานการออกแบบและพัฒนาแผ่นพับการท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจานฉบับภาษาอังกฤษ

ภาพที่ 8 วิดิทัศน์ท่องเที่ยวชุมชนและวิดิทัศน์ท่องเที่ยวชุมชนโดยเส้นทางจักรยาน

3) กระบวนการนำเสนอผลงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการนี้เป็นการจัดกิจกรรม “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” ให้ชุมชนสะท้อนผลการสำรวจพื้นที่และผลการออกแบบ จะช่วยยืนยันความเข้าใจ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน (สาคร อินโทโล่ และคณะ, 2023) รวมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่เลิงจาน และเล่นคู่มือยังส่งเสริมความรู้ในมิติต่าง ๆ ของพื้นที่แก่เลิงจานอีกด้วย กระบวนการทำงานในขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ไปพร้อมกันในทุกภาคส่วน ทำให้เกิดการยอมรับในผลงานที่ออกมาร่วมกัน อันเนื่องมาจากการระดมความคิดเห็นในการเสนอแนะการปรับปรุง เพื่อให้ผลงานออกมาเป็นไปในทิศทางที่สะท้อนภาพอัตลักษณ์อันแท้จริงของชุมชน ทั้งที่เป็นรูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะและพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมร่วมกันของคนในชุมชนแก่เลิงจาน นอกจากนั้นแล้ว หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถนำผลงานเหล่านี้ ไปเป็นฐานข้อมูลในการจัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่สาธารณะของชุมชนต่อไปได้เช่นกัน

4) กระบวนการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้และส่งเสริมงานให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการดำเนินโครงการซึ่งได้มาซึ่งคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่เลิงจาน ได้สร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและส่งผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนแก่เลิงจานอย่างเห็นได้ชัด โดยกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนเป็นกิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนแก่เลิงจานและประวัติศาสตร์ชุมชนให้แก่คนในชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน ได้เข้าใจถึงอัตลักษณ์และองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชนและคำนึงถึงแนวทางของการพัฒนาพื้นที่เพื่อนำไปสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยววิถีชุมชน และสร้างให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนตัวเอง (Sense of Community) ช่วยให้ชุมชนเห็นภาพของศักยภาพและทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ของชุมชนเอง รวมทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิดถึงแนวทางการสร้างสรรค์กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองต่อไปได้อีก ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการก่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้ ได้มีการต่อยอดงานบริการวิชาการจากโครงการ ในการร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลแก่เลิงจาน ผู้ใหญ่บ้าน กำนันรวมทั้งสมาชิกชุมชนร่วมกันจัดทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของให้เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จัดกิจกรรม “เกะลอย Fun Fest” ณ เกะลอยศรีหนองจิก โดยเป็นการดำเนินกิจกรรมคู่ขนานกันไปกับโครงการส่งเสริมสนับสนุนตลาดลานค้าชุมชนในตำบลส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Soft Power) เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเป็นโครงการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลแก่เลิงจานร่วมกับภาคราชการในตำบล ทั้งนี้หน่วยงานท้องถิ่นได้รับผลงานบริการวิชาการเพื่อนำไปสู่การบรรจุ นโยบาย และแผนงานของการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต (ดังแสดงในภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 บรรยายภาพกิจกรรม “เกาะลอย Fun Fest” ณ บริเวณเกาะลอยศรีหนองจิก

5.3 การบูรณาการอัตลักษณ์ชุมชนในการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว

1) การบูรณาการด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยชุมชนและกิจกรรมนิสิต

การดำเนินงานโครงการนี้ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของนิสิตในการเข้าใจในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการบูรณาการองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งยังสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างนิสิตต่างคณะฯ และปฏิสัมพันธ์ร่วมกับคนในหลากหลายช่วงวัยในชุมชน เกิดการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยชุมชน ได้แก่ (1) การแสดงของสมาชิกชุมชนและเยาวชนในชุมชน และ (2) การนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนมาแสดงและจัดจำหน่ายให้กับคนทั่วไป และนำเสนอผลงานที่นิสิตนำมาจัดกับชุมชน แก่งเลิงจาน ได้แก่ (1) การแสดงของชมรมพลกลองและพลไฟ โดยนิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และ นฤมิตศิลป์ และ (2) กิจกรรมทางน้ำพายเรือคายัค ของชมรม Outdoor Recreation คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2) การบูรณาการการบริการวิชาการแก่สังคม

คณะทำงานได้จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นการนำผลของการบูรณาการความรู้ด้านอัตลักษณ์ชุมชนให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ (Sense of Community) (Bow & Buys, 2003; Carmona, 2021; Chavis et al., 1986; Chavis & Wandersman, 1990; Chavis & Pretty, 1999; Francis et al., 2012) และเกิดการขับเคลื่อนการบูรณาการการทำงานแบบองค์รวมของสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงานท้องถิ่น และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งได้มีการจัดงานแสดงผลงานของนิสิตและชุมชน โดยประสานความร่วมมือร่วมการจัดงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคราชการในพื้นที่ นอกจากนั้นแล้ว ยังได้มีการแสดงกิจกรรมจากคนในชุมชนและเยาวชนในพื้นที่อีกด้วย

3) การบูรณาการการเรียนการสอน

การทำงานนี้ได้บูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาจาก 3 หลักสูตร และ 3 คณะในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกันพัฒนาชุมชนจากการศึกษาแบบองค์รวมทั้งการศึกษากาแฟรวมชุมชน และการพัฒนาการเรียนการสอน ได้แก่ (1) รายวิชา Urban Design Studio 1 ของสาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ ในการทำคู่มือการท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจาน (2) รายวิชา Tourism and Hotel Industry ของสาขาการจัดการการท่องเที่ยวและบริการนานาชาติ (หลักสูตรภาษาอังกฤษ) คณะการท่องเที่ยวและ

การโรงแรม ในการทำคู่มือการท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจาน ฉบับภาษาอังกฤษ และ (3) การทำข่าวกิจกรรมของโครงการที่ร่วมกับชุมชนแก่งเลิงจานของนิสิตสาขาการสร้างสรรค์คอนเทนต์และนวัตกรรมสื่อดิจิทัล (<https://www.facebook.com/share/v/1Jpu2PrXuN/>) โดยมีตัวอย่างผลงานดังแสดงในภาพที่ 10 – 12

ภาพที่ 10 ตัวอย่างผลงานการบูรณาการในการเรียนการสอนในรายวิชา Urban Design Studio 1

ภาพที่ 11 ตัวอย่างผลงานจากรายวิชา Tourism and Hotel Industry

ภาพที่ 12 การทำข่าว ของนิสิตสาขาการสร้างสรรค์คอนเทนต์และนวัตกรรมสื่อดิจิทัล

6. สรุปผลและอภิปรายผล

6.1 สรุปผล

การพัฒนาฝีมือการทอเย็บเย็บ เป็นเครื่องมือสำคัญสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมที่ยั่งยืนหลายมิติ ฝีมือนี้ไม่เพียงแต่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ชุมชน แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกระบวนการทางสังคมและกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน กระตุ้นให้เกิดกระบวนการทางสังคมที่สำคัญภายในชุมชนจะต้องมารวมตัวกันเพื่อระดมความคิดเห็นคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและเสริมสร้างความสามัคคี ได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตและทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของตนเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับ Arnstein (1969) ที่อธิบายถึง การมีส่วนร่วมมีหลายระดับตั้งแต่การให้ข้อมูลไปจนถึงการควบคุมโดยประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งระดับที่สูงกว่าจะส่งผลให้ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง ทั้งนี้การศึกษานี้ส่งผลให้ชุมชนสามารถต่อยอดไปสู่การจัดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณี การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และที่สำคัญผลักดันให้หน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผนและสนับสนุนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ชุมชนสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่แผนนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนด้วยฝีมือการทอเย็บเย็บจะประสบความสำเร็จได้ องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจานมีแผนนโยบายของการพัฒนาชุมชน และมีการสนับสนุนงบประมาณที่ชัดเจน โดยมีรายละเอียดกิจกรรมที่สำคัญดังนี้

1) กิจกรรมการส่งเสริมการทอเย็บเย็บชุมชนแก่งเลิงจาน การต่อยอดงานบริการวิชาการส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนจากชุมชนสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมการทอเย็บเย็บชุมชนแก่งเลิงจาน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจานเข้ามาสนับสนุนและผู้ใหญ่บ้าน กำนันและสมาชิกชุมชนต่าง ๆ ร่วมกันจัดทำกิจกรรมในพื้นที่เกาะลอยศรีหนองจิกซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะชุมชน (public space) ให้เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม (Public Cultural Space) (เมธี พิริยการนนท์ และ นพดล ตั้งสกุล, 2021) ในการเริ่มจัดกิจกรรมเป็นครั้งแรก เพื่อทดสอบกระบวนการทำงานร่วมกันของแต่ละภาคส่วน เพื่อให้สอดคล้องตามแนวทางการจัดกิจกรรมในแนวทางสู่ความยั่งยืนของชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นความร่วมมือจาก 3 คณะจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้แก่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและภูมิสถาปัตย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะการทอเย็บเย็บและการโรงแรม ร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชุมชนและสมาชิกชุมชนตำบลแก่งเลิงจาน จัดกิจกรรม “เกาะลอย Fun Fest” ณ บริเวณเกาะลอยศรีหนองจิก และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจาน โดยเป็นการดำเนินกิจกรรมคู่ขนานกันไปกับโครงการส่งเสริมสนับสนุนตลาดลานค้าชุมชนในตำบลส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Soft Power) เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นแล้ว ทางชุมชนตำบลแก่งเลิงจาน ยังได้จัดกิจกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมในงานประเพณีลอยกระทงประจำปี 2567 ขึ้นอีกด้วย โดยได้นำผลการถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรมเกาะลอย Fun Fest ไปปรับใช้ในการจัดงานลอยกระทง ทั้งในด้านการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและการจัดการสภาพแวดล้อมให้พร้อมกับการใช้งาน มีการคัดแยกขยะเพื่อป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นไปในแนวทางการจัดงานเทศกาลให้ได้ตามกรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป (Wong et al., 2014; Martinho et al., 2018) รายละเอียดดังแสดงในภาพที่ 13

2) การแสดงผลงานการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกับชุมชนแก่งเลิงจานให้กับหน่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากการจัดกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของชุมชนแก่งเลิงจานแล้ว ทางคณะทำงาน ยังได้จัดมีการส่งมอบผลงานของ 3 คณะในมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ดำเนินการร่วมกับสมาชิกชุมชนแก่งเลิงจาน ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนถัดไปในการนำเข้าเป็นแผนประจำปี เพื่อให้การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องในทุกปี นอกจากนั้นแล้ว ยังได้มีการจัดแสดงผลงานขึ้นเพื่อให้ประชาชนทั่วไปที่เข้ามาร่วมกิจกรรม “เกาะลอย Fun Fest” ได้ชมผลงานดังกล่าวด้วย โดยการแสดงผลงานในครั้งนี้นอกจากจะให้สมาชิกชุมชนได้เข้าถึงข้อมูลและสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีชุมชนของตนเองแล้ว ยังทำให้สมาชิกชุมชนแก่งเลิงจานเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองอีกด้วย ซึ่งจะสามารถนำไปสู่เป้าหมายของการอนุรักษ์และดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนตามแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 13 การจัดกิจกรรมลอยกระทงการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน

6.2 ผลกระทบและข้อเสนอแนะความยั่งยืน

1) ผลกระทบระดับสังคมและชุมชน ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ช่วยส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน โดยการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ผ่านคู่มือการท่องเที่ยวชุมชนแก่งเลิงจาน ทำให้เกิดการกระตุ้นการรับรู้ และความสนใจของประชาชนทั่วไปเกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนขึ้นที่บริเวณพื้นที่สาธารณะของชุมชน คือ บริเวณ “เกาะลอยศรีหนองจิก” สำหรับผลกระทบทางสังคม ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนตัวเอง (Sense of Community) หน่วยงานท้องถิ่นได้รับผลงานบริการวิชาการเพื่อนำไปสู่การบรรจุเป็นนโยบายและแผนงานของการพัฒนาชุมชนต่อไป นอกจากนั้นแล้ว สังคมโดยทั่วไปและสมาชิกในชุมชน ยังได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญ of ชุมชนแก่งเลิงจาน ซึ่งจะทำให้เกิดกิจกรรมที่มีความหลากหลายจากคนในชุมชน เช่น การแสดงกิจกรรมจากผู้สูงอายุหรือจากเยาวชนในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากในงาน “เกาะลอย Fun Fest” ในด้านผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชนในความสนใจในรูปแบบการจัดงานในแนวทางของความยั่งยืน รวมทั้งการกำหนดขอบเขตของแต่ละกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เพื่อนำไปต่อยอดในการจัดงานในครั้งต่อไป จึงได้มีการให้คำปรึกษาการวางแผนในการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะแก่การจัดกิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละประเภท

2) ผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการนำไปสู่การสร้างชุมชนต้นแบบจากเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน ซึ่งประกอบด้วย การผลิตสื่อในรูปแบบของแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก่งเลิงจาน นำไปสู่การสร้างเพิ่มคุณค่า 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านองค์ความรู้ชุมชน คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนเกิดความสำนึกรักถิ่นฐานของชุมชนเอง อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาและต่อยอดประเด็นด้านการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยทำให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและสมาชิกในชุมชน การได้ข้อมูลลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในแต่ละประเด็นที่เป็นประโยชน์ สามารถสร้างแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก่งเลิงจานอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การที่มีผู้ที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนเข้าใจแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก่งเลิงจานมากยิ่งขึ้น การได้ต้นแบบของแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก่งเลิงจาน การที่หน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนแก่งเลิงจาน และเล่มคู่มือท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลแก่งเลิงจาน ไปบรรจุในแผนพัฒนาตำบลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถเชื่อมโยงโครงการบริการวิชาการให้เห็นในเชิงของการประชาสัมพันธ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจชุมชน ในการให้บริการด้านอื่น ๆ ของชุมชนได้ การที่สมาชิกในชุมชนได้รับองค์ความรู้จากชุมชน ทำให้เข้าใจถึงความสำคัญของพื้นที่ต่าง ๆ อันก่อให้เกิดการสำนึกรักถิ่นฐานของชุมชนตนเอง และหน่วยงานท้องถิ่น สามารถนำต้นแบบสามารถเป็นเครื่องมือในการนำไปดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในชุมชนได้ต่อไป

3) ความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง หลังจากการทำกิจกรรมสรุปโครงการ นำมาสู่กระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนโดยเกิดกิจกรรมเวทีสรุปทบทวนและถอดบทเรียนทำให้เห็นถึงความใส่ใจและการขับเคลื่อนของสมาชิกในพื้นที่และหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ผลการดำเนินโครงการได้นำผลงานนวัตกรรมไปถ่ายทอด ส่งผลให้ชุมชนสามารถเป็นชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการตนเองได้ และมีการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัย ทั้งยังสามารถพัฒนาพื้นที่เกาะลอยศรีหนองจิก เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้หรือเป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีแก่ชุมชนอื่นต่อไปได้

4) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการศึกษาในครั้งต่อไป โดยการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นจากการศึกษา พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จนั้นเห็นได้ชัดว่าชุมชนนั้นเริ่มมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ดี และสิ่งที่มีคุณค่า ที่มีอยู่ในชุมชนเพียงแต่ขาดการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ควรมีการศึกษาเน้นโดยละเอียดในเรื่องของการสร้างตัวแทนและพื้นที่สาธารณะชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และให้ความรู้กับชุมชนต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับชุมชนที่ดีเพื่อเป็นที่ศึกษาของคนรุ่นต่อไป เพื่อสร้างความชัดเจนถึงข้อมูล และการขับเคลื่อนของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาในเชิงนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

6.3 การอภิปรายผล

ในการศึกษาโครงการแนวทางการออกแบบและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววิถีชุมชน ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม นี้ เป็นตัวอย่างของการพัฒนาพื้นที่โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนหน่วยงานท้องถิ่น และกลุ่มเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในแนวทางการพัฒนา และ

สร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม พื้นที่ “เกาะลอยศรีหนองจิก” ได้รับการยกระดับให้เป็น ศูนย์กลางกิจกรรมชุมชนที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นและต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่าง ยั่งยืน กลายเป็น “พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม” ของชุมชน ซึ่งผลผลิตของโครงการแสดงให้เห็นถึงการสร้างความร่วมมือและองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในด้านข้อมูลพื้นที่ การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว และการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผนที่และคู่มือท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าชุมชนทั้งในมิติของความรู้ สังคม และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันผลลัพธ์ของโครงการได้ช่วยให้หน่วยงานท้องถิ่นสามารถบรรจุแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของตำบล เชื่อมโยงกับการบริการวิชาการและกิจกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของ ชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังมีอุปสรรคด้านความเข้าใจของชุมชนในวงกว้าง และความไม่เสมอภาคในการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว การสร้างความร่วมมืออย่างทั่วถึงและต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการส่งเสริมให้ชุมชนมีพื้นที่สาธารณะและกลไกการบริหารจัดการร่วมที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และรักษาอัตลักษณ์ชุมชนอย่างแท้จริง โดยสรุป โครงการนี้ถือเป็นต้นแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลัก และสามารถต่อยอดเป็นแนวทางการศึกษาพัฒนาพื้นที่ในชุมชนอื่นต่อไป ได้อย่างยั่งยืน

7. เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา ฉิมพลีวัฒน์ และ นรา พงษ์พานิช. (2025). การสร้างอัตลักษณ์ภูมิปัญญาอาหารพื้นถิ่นจังหวัดระนองสู่การ ท่องเที่ยวชุมชน. *วารสารการบริหารปกครองและนวัตกรรมสังคม*, 2(1), 28–46.
- กิจอุดม เสือเจริญ, กานต์ บุญศิริ และ วิยาธร ท่อแก้ว. (2023). การจัดการสื่อสารเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารวิชาการ การจัดการภาครัฐและเอกชน*, 6(1), 14–31.
- ไชศรี รักดีสุขเจริญ. (2561). *ขอยลัดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชน ไทย*. ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชินกมล ปัญญา, ขวลิศ รักษาริกรณ์ และ ทวีสิทธิ์ ปัญญา. (2024). ตำรับอาหารพวนพิฆั่น: การยกระดับ อาหารไทยพวนเพื่อการท่องเที่ยว ตำบลหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 16(2), 175–192.
- ประพล จิตคติ, มณฑา หมี่ไพรพุกษ์, อติเรก พันเชื้อ, ณัฐภาณี บัวดี, กรรณิกา อุตสาสาร, อรทัย อนุรักษ์วัฒนะ, ชญานันท์ ศิริกิจเสถียร, พิมพ์ประไพ ขาวขำ, โอภามา จำแกะ และ นันทน์ ตนบุญ. (2021). การพัฒนา ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านท้องคุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 13(2), 120–134.
- ปรานอม ต้นสุขนันท์ และ มนสิชา เพชรานนท์. (2550). *พื้นที่สาธารณะในเมือง: ชีวิตเมืองขอนแก่น*. คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มยุรี นาสา คาร์น, กมลทิพย์ เหล่าอรณะ, มงคล คาร์น, เฉลิมเกียรติ สุริยะวงศ์, กฤตพัฒน์ สิงห์สีโว และ พิไล วรรณ ขมภู่อ. (2021). ชุมชนไม่มีค่าต้นแบบเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาชุมชนดงน้อย อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 10(1), 11–21.

- เมธี พิริยการนนท์ และ นพดล ตั้งสกุล. (2021). ปริทัศน์บทความ: เรื่องพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม. *วารสารหน้าจั่วด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*, 18(1), 134–158.
- เมธี พิริยการนนท์, พลเดช เขาวรัตน์ และ ศุภิตา สว่างแจ้ง. (2018). การสร้างชุมชนเดินและจักรยานด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและวิธีคิดอย่างนักร้องออกแบบ. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.*, 25(2), 69–80.
- วันทกาญจน์ สี่มาโรฤทธิ์ และ สุวิชา ศรีถาน. (2012). การค้นหาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเชียงคาน จังหวัดเลย. ใน *การประชุมทางวิชาการระดับชาติ อุบลวัฒนธรรม ครั้งที่ 2 กิน เที่ยว เกี้ยวเล่น* (น. 1–12). มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- วิไลวรรณ ทวีศรี. (2017). อัตลักษณ์: แนวคิดและการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยหลักพุทธสันติวิธีของเทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารศิลปการจัดการ*, 1(2), 63–74.
- วุฒิชติ สุนทรสมัย และ ปิยะพร ธรรมชาติ. (2016). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารการพัฒนาชุมชน*, 10(2), 45–60.
- สาคร อินโทโล่, วิทยา วาโย, กัลยารัตน์ คาคสนิท, ณรงค์ คำอ่อน และ รัตนदारรรณ คลังกลาง. (2023). กระบวนการค้นหาข้อมูลสู่ชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมดูแลผู้สูงอายุ. *วารสารการพยาบาล*, 38(2), 49–63.
- องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจาน. (n.d.). *องค์การบริหารส่วนตำบลแก่งเลิงจาน*. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2024, จาก <https://www.ksao.go.th>
- อัญญา ปลดเปลื้อง, สมโภชน์ อเนกสุข และ ไพรัตน์ วงษ์นาม. (2012). การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอนการพยาบาลของพยาบาลพี่เลี้ยง. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร*, 7(2), 32–46.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Ashley, C., & Roe, D. (2002). Making tourism work for the poor: Strategies and challenges in southern Africa. *Development Southern Africa*, 19(1), 61–82. <https://doi.org/10.1080/03768350220123855>
- Bessière, J. (1998). Local development and heritage: Traditional food and cuisine as tourist attractions in rural areas. *Sociologia Ruralis*, 38(1), 21–34.
- Bow, V., & Buys, E. (2003). Sense of community and place attachment: The natural environment plays a vital role in developing a sense of community. In *Social change in the 21st century 2003 conference refereed proceedings* (pp. 1–18). Centre for Social Change Research, Queensland University of Technology.
- Chambers, R. (1994). *The origins and practice of participatory rural appraisal (PRA)*. *World Development*, 22(7), 953–969.

- Carmona, M. (2021). *Public places urban spaces: The dimensions of urban design* (3rd ed.). Routledge.
- Chavis, D. M., & Pretty, G. M. (1999). Sense of community: Advances in measurement and application. *Journal of Community Psychology*, 27(6), 635–642.
- Chavis, D. M., & Wandersman, A. (1990). Sense of community in the urban environment: A catalyst for participation and community development. *American Journal of Community Psychology*, 18(1), 55–81.
- Chavis, D. M., Hogge, J. H., McMillan, D. W., & Wandersman, A. (1986). Sense of community through Brunswik's lens: A first look. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 24–40.
- Francis, J., Giles-Corti, B., Wood, L., & Knuiman, M. (2012). Creating sense of community: The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32(4), 401–409.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2012.07.002>
- Goodwin, H., & Santilli, R. (2009). *Community-Based Tourism: a success?* ICRT Occasional Paper 11, 1–37.
- Google. (2024). *Google Maps* [Map]. <https://www.google.com/maps>
- Graham, B. (1985). *Heritage as a community resource: An interpretation of the heritage process*. In D. T. Herbert (Ed.), *Heritage, tourism and society* (pp. 19–32). Mansell.
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). *The geography of tourism and recreation: Environment, place, and space*. Routledge.
- Hamami, T., & Nuryana, Z. (2022). *A holistic-integrative approach of the Muhammadiyah education system in Indonesia*. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 78(4), 1–10.
<https://doi.org/10.4102/hts.v78i4.7607>
- Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. Van Nostrand Reinhold.
- Lawrence, A. W., Lawrence, D. W., & Lawrence, D. O. (2023). *Participatory and holistic approaches to sustainable development: A conceptual exposition*. *International Journal of Development and Sustainability*, 12(8), 332–360. <https://isdsnet.com/ijds-v12n8-02.pdf>
- Martinho, G., Gomes, A., Ramos, M., Santos, P., Gonçalves, G., Fonseca, M., & Pires, A. (2018). Solid waste prevention and management at green festivals: A case study of the Andanças Festival, Portugal. *Waste Management*, 71, 10–18.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. Routledge.
- Nasa, M., & Hassan, F. B. (2016). Assessment of tourism resource potential at Buriram Province, Thailand. *Asian Social Science*, 12(10), 27–34. <https://doi.org/10.5539/ass.v12n10p27>

- Okazaki, E. (2008). *A community-based tourism model: Its conception and use*. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 511–529. <https://doi.org/10.1080/09669580802159594>
- Pretty, J. N. (1995). *Participatory learning for sustainable agriculture*. *World Development*, 23(8), 1247–1263. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(95\)00046-F](https://doi.org/10.1016/0305-750X(95)00046-F)
- Richards, G. (2018). *Cultural tourism: A review of recent research and trends*. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
- Richards, G., & Hall, D. (2000). *Tourism and sustainable community development*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203464915>
- Sauvé, L., & Godmaire, H. (2004). *Environmental health education: A participatory holistic approach*. *EcoHealth, Supplement 2*, 35–46. <https://doi.org/10.1007/s10393-004-0080-z>
- United Nations World Tourism Organization. (2018). *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. UNWTO. <https://www.unwto.org/tourism-and-sdgs>
- United Nations World Tourism Organization & United Nations Environment Programme. (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers*. Madrid: UNWTO & UNEP. <https://www.unep.org/resources/report/making-tourism-more-sustainable-guide-policy-makers>
- Wong, I. A., Wan, Y. K. P., & Qi, S. (2014). Green events, value perceptions, and the role of consumer involvement in festival design and performance. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(2), 294–315.